

EDWARD GACEK**MARCIN BEHNKE**

Centralny Ośrodek Badania Odmian Roślin Uprawnych, Słupia Wielka k. Poznania

Wdrażanie postępu biologicznego do praktyki rolniczej w warunkach gospodarki rynkowej

Practical application of the biological progress in agriculture in conditions of the market economy

Centralny Ośrodek Badania Odmian Roślin Uprawnych (COBORU) w Słupii Wielkiej dostosowuje doświadczenia odmianowe funkcjonujące w naszym kraju do gospodarki rynkowej i standardów Unii Europejskiej. W ramach tej działalności rozwijany jest nowy, ogólnokrajowy system badań odmianowych zwany Porejestrowym Doświadczeniem Odmianowym. Program PDO został prawnie usankcjonowany (ustawa o nasiennictwie z dnia 26.06.2003 r.) i obecnie jest wdrażany na terenie wszystkich województw. Głównym zadaniem PDO jest dostarczanie rolnictwu obiektywnych informacji o wartości gospodarczej odmian roślin rolniczych wpisanych do Krajowego Rejestru (KR) i pochodzących ze Wspólnotowego Katalogu Odmian Roślin Rolniczych (CCA), funkcjonujących na naszym rynku nasiennym. System PDO jest rozwijany na bazie sieci doświadczalnej Centralnego Ośrodka i innych punktów doświadczalnych istniejących w naszym kraju. Centralny Ośrodek jest prawnie odpowiedzialny za koordynację działań związanych z realizacją programu PDO, we współpracy z samorządami województw i izbami rolniczymi. Na bazie wyników doświadczeń PDO tworzone są „Listy zalecanych do uprawy odmian na obszarze województw”. W ramach struktur PDO powołano Krajowy Zespół Koordynacyjny PDO, jako organ opiniotwórczy i doradczy dyrektora Centralnego Ośrodka w sprawach porejestrowego doświadczenia odmianowego. Ponadto na terenie każdego województwa wyznaczono Stację Koordynującą PDO oraz powołano Zespół Wojewódzki PDO. Powyższe podmioty są odpowiedzialne za prowadzenie PDO na terenie poszczególnych województw. Główne korzyści wynikające z realizacji PDO to: efektywniejsze wykorzystanie postępu biologicznego w rolnictwie, systematyczny dopływ obiektywnej informacji o wartości użytkowej odmian w różnych warunkach uprawy oraz ułatwienie rolnikom dokonywania trafnego doboru najwartościowszych odmian do uprawy, pochodzących z KR i/lub CCA.

Słowa kluczowe: Porejestrowe Doświadczenie Odmianowe, Listy zalecanych do uprawy odmian na obszarze województw, Krajowy Zespół Koordynacyjny PDO, Zespół Wojewódzki PDO, Stacja Koordynująca PDO

The Research Centre for Cultivar Testing (COBORU) in Słupia Wielka has been adapting cultivar testing and assessments to the market-oriented economy and the EU norms and standards. Within these activities COBORU has developed a new nation-wide cultivar testing system, called post-registration cultivar testing (PDO). Program PDO is officially accepted (Seed Act, 2003) and presently implemented in all administrative units (Voivodeships) in Poland. The main aim of PDO is to provide agricultural community with objective and updated information about Value for cultivation and use

(VCU) of cultivars of the agricultural plant species from the National Register of Cultivars (KR) and from Common Catalogue of Varieties of Agricultural Plant Species (CCA), which exist on seed market in Poland. PDO system is developed on the basis of COBORU experimental network (testing stations) and another experimental units existing in our country. COBORU is legally responsible for the coordination of all activities in this system in cooperation with Voivodeship Self-Governments and Agriculture Chambers. On the basis of the results of PDO trials "The lists of recommended cultivars for cultivation within territory of the voivodeship" are published. Within the structure of PDO, "The National PDO Coordinating Council" was appointed, as a consultative body of COBORU Director General for PDO affairs. "PDO Coordinating Stations" were designated and "The Voivodeship PDO Councils" were nominated in each voivodeship. These bodies are responsible for PDO conducting on the territories of voivodeships. Benefits from the PDO: more effective use of the biological progress in agriculture and regular collecting of the reliable data on cultivars performance under different growing conditions, easier choosing by farmers the most suitable varieties for their farming conditions, both from KR and/or from CCA.

Key words: Post-registration Cultivar Testing system, The lists of recommended cultivars for cultivation within territory of the voivodeship, The National PDO Coordinating Council, The Voivodeship PDO Council, The PDO Coordinating Station

W warunkach gospodarki rynkowej stale wzrasta ilość i różnorodność oferowanych produktów, w tym również środków produkcji dla rolnictwa. Pojawia się wiele nowych rodzajów nawozów, środków ochrony roślin, odmian, maszyn itp. Natomiast żywot rynkowy tych towarów jest coraz krótszy. Chcąc sprzedać swoje produkty firmy często zwiększają agresywność marketingową, nie zawsze w sposób uczciwy. Coraz trudniejsze staje się śledzenie zmian asortymentu oraz dokonanie właściwego wyboru.

Przykładem może być rynek nasienny. Od roku ubiegłego, po przystąpieniu Polski do UE, na terenie naszego kraju można legalnie prowadzić obrót materiałem siewnym nie tylko odmian, które znajdują się w Krajowym Rejestrze (jak to było dotychczas), ale również pozostałych odmian ze Wspólnotowych Katalogów UE (zarejestrowanych w innych krajach członkowskich). Wspólnotowe Katalogi Odmian Roślin Rolniczych (CCA) i Warzywnych (CCV) zawierają po kilkanaście tysięcy odmian, a w najważniejszych gospodarczo gatunkach liczba ta wynosi po kilkaset odmian. Wiele z tych odmian nie było nigdy badanych pod względem przydatności do uprawy w warunkach naszego kraju.

Niezbędne było więc stworzenie systemu stałych i obiektywnych badań wartości gospodarczej odmian znajdujących się zarówno w Krajowym Rejestrze, jak i w katalogach UE. System badań, powinien być bezpośrednio ukierunkowany na potrzeby praktyki rolniczej, dający możliwość poszerzenia informacji o odmianach wraz z uwzględnieniem ich reakcji na warunki siedliskowe i elementy agrotechniki. System, który spośród wielu odmian znajdujących się na rynku, potrafiłby wyselekcjonować najwartościowsze do uprawy nie tylko średnio w kraju, ale i w poszczególnych jego rejonach. Poza tym, z uwagi na w większości prywatny charakter obecnego rolnictwa i przetwórstwa, powinien on być, chociaż częściowo finansowany przez jego beneficjentów.

W wielu krajach UE, zwłaszcza rolniczo rozwiniętych, systemy badań spełniające powyższe warunki istnieją od wielu lat. Organizacja ich jest bardzo różna, w zależności od

wielkości kraju i uwarunkowań wewnętrznych. W niektórych z nich, na bazie wyników prowadzonych badań tworzone są dodatkowo tzw. „listy odmian rekomendowanych”.

W naszym kraju rolę tę ma pełnić program Porejestrowego Doświadczalnictwa Odmianowego (PDO) tworzony przez Centralny Ośrodek Badania Odmian Roślin Uprawnych od roku 1998. Program ten jest prawnie usankcjonowany w „Ustawie z dnia 26 czerwca 2003 roku o nasiennictwie” (Dz. U. z 2003 r. nr 137, poz. 1299).

PDO jest wielopodmiotowym i między-instytucjonalnym systemem doświadczalnym, w którym współpracują ze sobą jednostki i organizacje zainteresowane rozwojem rolnictwa zarówno w skali kraju, jak i własnego regionu, a więc: samorządy terytorialne, samorządy rolnicze, administracja rządowa szczebla wojewódzkiego, służby doradcze, firmy hodowlano-nasienne, jednostki naukowo-badawcze, związki plantatorów, przemysł przetwórczy oraz inne instytucje i organizacje działające na rzecz rolnictwa.

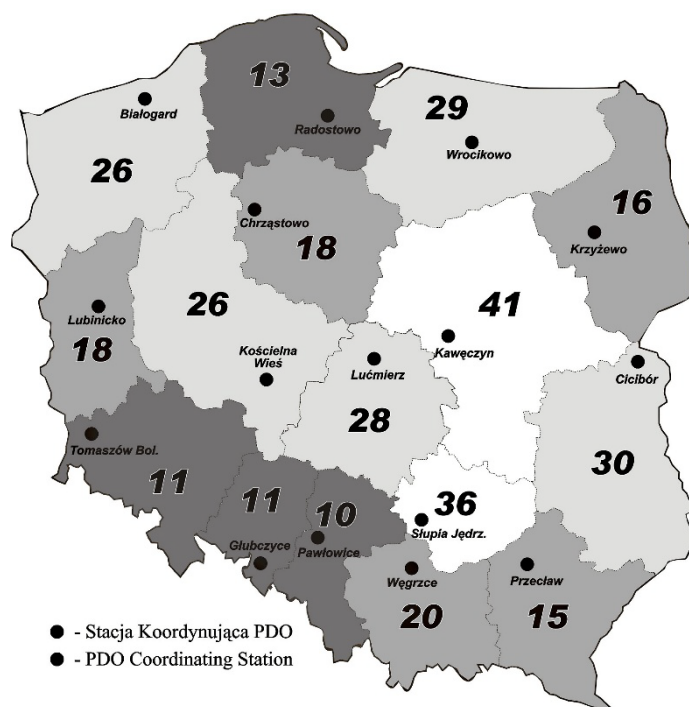
Porejestrowe Doświadczalnictwo Odmianowe oparte jest głównie na prowadzeniu badań regionalnych, na poziomie poszczególnych województw, z szerokim wykorzystaniem całej istniejącej jeszcze w naszym kraju bazy doświadczalnej, a więc: stacji doświadczalnych oceny odmian, jednostek hodowlanych, ośrodków doradztwa rolniczego, punktów doświadczalnych jednostek badawczo-rozwojowych i wyższych szkół rolniczych, itp.

Koordynacją wszelkich działań na szczeblu centralnym zajmuje się Centralny Ośrodek. Przy Centralnym Ośrodku działa, powołany przez MRiRW, Krajowy Zespół Koordynacyjny PDO, którego zadaniem jest doradzanie dyrektorowi Centralnego Ośrodka w sprawach zasad prowadzenia porejestrowego doświadczalnictwa odmianowego na szczeblu krajowym jak i regionalnym, opracowywania wyników badań oraz zasad tworzenia „List zalecanych do uprawy odmian na obszarze województwa”.

Na poziomie regionalnym wyznaczono w województwach tzw. Stację Koordynującą PDO, której zadaniem jest organizacja i merytoryczny nadzór nad realizacją programu PDO na obszarze danego województwa. Przy przygotowaniu planu doświadczeń, zarówno w części merytorycznej, jak i finansowej stacja wspierana jest przez Zespół Wojewódzki PDO, w skład których wchodzi fachowcy z różnych instytucji i organizacji z danego terenu zajmujący się na co dzień problematyką nasienną. Zespół ten uczestniczy również w tworzeniu „List zalecanych do uprawy odmian na obszarze województwa”.

Docelowo przewiduje się, że program Porejestrowego Doświadczalnictwa Odmianowego finansowany będzie głównie przez podmioty bezpośrednio zainteresowane wynikami badań oraz rozwojem naszego rolnictwa, a więc przez: samorządy terytorialne i rolnicze, bezpośrednich użytkowników odmian (rolników), związki producentów, przemysł przetwórczy oraz inne organizacje i podmioty zainteresowane wdrażaniem postępu odmianowego. W warunkach naszego kraju jest to jednak zadanie trudne do zrealizowania w najbliższym czasie, głównie ze względu na brak lub słabość związków branżowych skupiających producentów i przetwórców danej grupy roślin, nie rynkowy charakter dużej części produkcji oraz zbytne rozdrobnienie naszego rolnictwa. Niemniej w niektórych regionach kraju oraz gatunkach (burak cukrowy, kukurydza, zboża) większość kosztów prowadzonych badań pokrywana jest już obecnie ze środków pozabudżetowych.

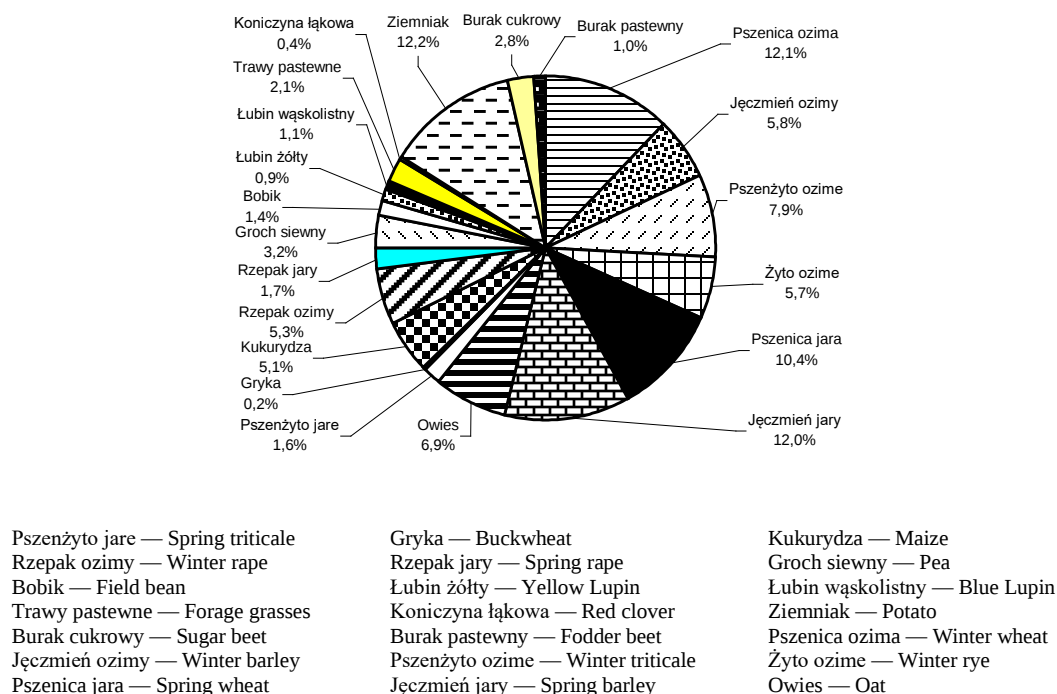
Sprawne działanie stworzonego już pod względem organizacyjnym systemu badań PDO jest w dużym stopniu uzależnione od lokalnych środowisk. Tylko przy ich zainteresowaniu oraz wsparciu, PDO będzie właściwie funkcjonować i odgrywać istotną rolę. Do spełnienia tego celu niezbędne jest coroczne prowadzenie licznych doświadczeń zlokalizowanych w reprezentatywnych dla rejonu warunkach glebowo-środowiskowych. Pod tym względem najkorzystniej należy ocenić obecny rozwój systemu na Śląsku (woj. dolnośląskie, opolskie i śląskie) oraz w województwie pomorskim (rys. 1).

Rys. 1. Areal gruntów ornych w województwach przypadający średniorocznie na jedno doświadczenie PDO w latach 2001–2005 (tys. ha)

Fig. 1. The arable areas in voivodeships in relation to a single PDO trial, average for 2001–2005 (ha × 1000)

W ostatnich latach w ramach programu PDO na terenie całego kraju prowadzonych jest średniorocznie około 650–700 doświadczeń. Badania te prowadzone są tylko w ważniejszych gospodarczo gatunkach roślin rolniczych, takich jak: zboża, kukurydza, rzepak, ziemniak, burak cukrowy i pastewny, bobik, groch, łubin wąskolistny i żółty, konieczyna czerwona, kostrzewa łąkowa, życica trwała i wielokwiatowa. Liczba doświadczeń w poszczególnych gatunkach w dużym stopniu uzależniona jest od stopnia zainteresowania użytkowników tych roślin problematyką odmianową, dlatego też ponad 2/3 wszystkich doświadczeń prowadzonych jest z odmianami zbóż (rys. 2).

Rys. 2. Procentowy udział gatunków w liczbie doświadczeń PDO prowadzonych w latach 2001–2005

Fig. 2. Share of plant species in total number of PDO trials in 2001–2005

W ostatnim sezonie (2004/2005) badania PDO prowadziło 100 podmiotów doświadczalnych, przy czym 68% doświadczeń było zlokalizowanych w stacjach doświadczalnych oceny odmian, 14% w jednostkach hodowli roślin, 12% w ośrodkach doradztwa rolniczego, zaś pozostałe głównie w zakładach i katedrach wyższych uczelni rolniczych oraz zakładach i oddziałach Instytutu Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa (rys. 3).

Ważnym elementem systemu jest również upowszechnianie wyników badań. Tylko wówczas, gdy wyniki badań zostaną w miarę szybko i w sposób dostępny opracowane oraz szeroko rozpowszechnione wśród użytkowników, system badań PDO stanie się w pełni efektywny.

Wyniki doświadczeń są publikowane zarówno na szczeblu centralnym, jak i regionalnie. Corocznie Centralny Ośrodek wydaje kilkanaście pozycji z wynikami doświadczeń PDO. Publikacje te zawierają syntezę wyników wszystkich doświadczeń PDO przeprowadzonych na terenie całego kraju dla poszczególnych gatunków lub grup roślin. Dodatkowo corocznie ukazuje się tzw. „Lista Opisowa Odmian” zawierająca aktualne charakterystyki odmian wpisanych do Krajowego Rejestru. Publikacje centralne są rozpowszechniane, głównie wśród hodowców, doradców oraz świata nauki.

Rys. 3. Podmioty prowadzące doświadczenia PDO w sezonie 2004/2005
Fig. 3. Institutions involved in carrying out the PDO trials in the season 2004/2005

Główną rolę upowszechnieniową wśród bezpośrednich użytkowników odmian stanowią natomiast regionalne publikacje PDO, wydawane przez Stacje Koordynujące PDO samodzielnie lub we współpracy z innymi jednostkami. Ukazują się one najczęściej w nakładzie od 500 do 2000 szt. W wielu województwach publikacje te stanowią

podstawowe źródło informacji o wartości gospodarczej odmian i cieszą się dużym zainteresowaniem wśród producentów i przetwórców.

W wielu województwach pracownicy Stacji Doświadczalnych Oceny Odmian, a głównie Stacji Koordynujących PDO oraz Inspektorzy Oceny Odmian, a także pracownicy Centralnego Ośrodka upowszechniają uzyskane wyniki również na wykładach, różnego rodzaju szkoleniach oraz łamach prasy centralnej i lokalnej, a w kilku województwach również poprzez Internet.

Dodatkowym ułatwieniem przy wyborze odmian do uprawy dla rolników są „Listy zalecanych do uprawy odmian na obszarze województw”. Listy te zawierają od kilku do kilkunastu odmian w gatunku, które w trakcie co najmniej dwuletniego okresu badań w województwie okazały się najwartościowsze i najbardziej dostosowane do lokalnych warunków gospodarowania. Pierwsze listy ukazały się w roku 2004. Obecnie ich zakres ograniczono jedynie do odmian zbóż i rzepaku ozimego.

PODSUMOWANIE

Dobrze funkcjonujący system badań PDO przyniesie korzyści nie tylko użytkownikom odmian, ale również hodowcom, jak i nam wszystkim. Użytkownicy odmian będą mieli ustawicznie zapewnianą informację o wartości gospodarczej odmian, w tym również ich reakcji na różne czynniki agrotechniczne. Ułatwi im to wybór właściwych odmian i zmniejszy ryzyko uprawy danego gatunku. Hodowcy dzięki istnieniu dobrze funkcjonującego PDO, będą mogli oszczędzić środki kierowane obecnie na promocję swoich odmian, a odmiany będą promować się osiągniętymi wynikami badań.

Ponadto dobrze działający system badań PDO pozwoli na bardziej efektywne wykorzystanie postępu biologicznego oraz będzie mechanizmem regulacji i cenzorem dopływu do rolnictwa odmian mniej wartościowych, zarówno krajowych, jak i zagranicznych.